

Ode aan de doden 2009

Opinieonderzoek over rouw om overleden dierbaren

Rapport 593

oktober 2009

Drs. Joris Kregting

Dr. Gert de Jong

Kaski

onderzoek en advies over religie en samenleving

Toernooiveld 5

6525 ED Nijmegen

Postbus 6656

6503 GD Nijmegen

tel. 024 - 365 35 31

fax 024 - 365 34 85

www.ru.nl/kaski

info@kaski.ru.nl

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	3
1 Inleiding.....	5
2 Samenvatting.....	7
3 Figuren.....	11
3.1 Overleden dierbaren en oorzaak van overlijden	11
3.2 Duur van de rouw	12
3.3 Aard van de rouw.....	15
3.4 Begrip omgeving en sociale neveneffecten.....	19
Bijlage: Geloof in leven na de dood.....	21

1 Inleiding

Voor het Allerzielen-televisieprogramma van de KRO ‘Ode aan de doden 2009’ heeft het Kaski een representatieve enquête onder 300 Nederlanders uitgevoerd naar de wijze waarop zij omgaan met het verlies van een dierbare.

In hoofdstuk 2 worden de belangrijkste resultaten over dit rouwproces weergegeven; hoofdstuk 3 bevat vervolgens de figuren met alle onderzoeksresultaten. Omdat de rouw om het verlies van een eigen kind niet te vergelijken is met het verlies van bijvoorbeeld een collega, maken we in het rapport onderscheid naar ‘type’ overleden dierbare¹:

- partner of kind;
- ouder, broer of zus;
- grootouder;
- ander familielid;
- vriend of collega.

Nota bene, ook in 2008 heeft het Kaski het opinieonderzoek Ode aan de doden gehouden, toen over de opvattingen van mensen over de dood, overlijden en uitvaart (Kaski rapport nr. 582). Een onderzoeksvraag uit dat onderzoek, is er leven na de dood?, is in dit onderzoek ook gesteld. De resultaten hieromtrent staan in de bijlage.

¹ De respondenten in het onderzoek hebben over één overleden dierbare de vragen over de rouwperiode beantwoord. Sommige typen dierbaren zijn bij elkaar gevoegd om voldoende respondenten in de subgroepen te behouden.

2 Samenvatting

Nagenoeg iedereen heeft wel eens een dierbare verloren en daarna een periode van rouw gekend. Overleden dierbaren zijn vaak van een oudere generatie (72 procent heeft een opa of oma verloren, 56 procent een vader of moeder); slechts een klein gedeelte heeft hun partner (6 procent) of kind verloren (7 procent). Vanzelfsprekend hebben oudere mensen vaker dierbaren verloren dan jongeren.

De periode van rouw na het overlijden van een dierbare kan als volgt worden getypeerd:

- **De overleden dierbare leeft voort in herinnering. Vaak pakt men binnen een week of dan toch zeker binnen een maand het werk of de opleiding weer op. Hoewel men zichzelf daartoe dan wel in staat acht, wil dit niet zeggen dat het verwerkingsproces voorbij is: echt plezier in het leven heeft men nog niet. Bij het verlies van een partner of kind duurt de periode van rouw veel langer, heeft men veel meer tijd nodig om werk of opleiding op te pakken (die niet altijd wordt genomen) en veel meer tijd nodig om weer te gaan genieten van het leven.**
 - 81 procent van de mensen denkt nog regelmatig (minimaal maandelijks) aan hun overleden dierbare, 31 procent zelfs dagelijks of constant. Een overleden grootouder wordt het minst vaak in herinnering gebracht (65 procent regelmatig) en een overleden partner of kind het vaakst (69 procent heeft hem of haar nog dagelijks of constant in gedachten). Een dierbare is minder vaak in gedachten van de mensen naarmate zijn of haar overlijden langer geleden is (vooral een jaar na het overlijden neemt dit snel af).
 - 27 procent heeft na het overlijden van hun dierbare meer dan een half jaar nodig gehad om weer plezier in het leven te hebben, 28 procent een maand tot een half jaar en 45 procent minder dan een maand. Bij een overleden grootouder geniet men sneller weer van het leven (42 procent binnen de week en 81 procent binnen de maand). Een overleden partner of kind zorgt voor een lange periode van rouw: bij 69 procent duurde het langer dan een half jaar voordat men weer plezier kon beleven en 10 procent kan nog steeds geen plezier beleven.
 - Bijna iedereen pakt binnen een maand na het verlies van een dierbare hun werk of opleiding weer op (97 procent) en 60 procent alweer binnen een week. Bij overleden grootouders, andere familieleden, vrienden of collega's gaat men veel sneller aan het werk (ongeveer driekwart binnen een week) dan bij een overleden partner of kind (66 procent binnen een maand, 21 procent na meer dan een maand; en 13 procent is nooit meer begonnen). 15 procent geeft aan dat men bij het weer beginnen met hun werk of op-

leiding hiertoe eigenlijk nog niet in staat was; bij iemand met een overleden partner of kind is dit 50 procent. De meeste mensen hebben zelf bepaald dat ze weer met werk of opleiding wilden beginnen (86 procent); de leidinggevende heeft hierop zelden de meeste invloed.

- **De aard van het rouwproces uit zich vooral in vermoeidheid, weinig zin om dingen te doen en weinig zin om met mensen om te gaan. Gezondheidsklachten komen minder vaak voor. Deze gevolgen van het verlies zijn bij een overleden partner of kind veel groter dan bij andere overleden dierbaren.**
 - De verwerking van het verlies van een overleden dierbare uit zich het sterkst in vermoeidheid of in het geen zin hebben om dingen op te pakken: ongeveer tweederde van de mensen heeft hier mee te maken gehad. Ongeveer de helft van de mensen geeft aan dat ze in hun periode van rouw geen zin hadden om onder de mensen te komen of zich bezig te houden met andermans beslommeringen. Gebrek aan eetlust en gezondheidsklachten had ongeveer tweederde van de mensen in hun rouwperiode.
De verwerking van het verlies van een partner of kind is verreweg het zwaarst: het overgrote deel (80 procent of meer) was in de periode na het verlies vermoeid, had gezondheidsklachten, had gebrek aan eetlust en geen zin om dingen op te pakken en geen zin onder de mensen te komen. En bij een kwart van deze mensen was dit allemaal zelfs zeer sterk aanwezig (en 57 procent was zeer vermoeid).
 - Een kwart van de mensen heeft hun dierbare verloren na een lang ziektebed (de rest vooral na een kort ziektebed, acuut overlijden of door ouderdom). 41 procent van deze mensen vond dit lange ziektebed zwaarder dan de rouwperiode na het overlijden, 25 procent vond juist de rouwperiode zwaarder (en 34 procent vond beide perioden even zwaar).
- **Meestal is er wel voldoende begrip van de omgeving om het verlies van een dierbare te verwerken, al duurt de periode van begrip bij een overleden partner of kind en bij een overleden vriend of collega niet altijd lang genoeg. De impact van het overlijden van een dierbare heeft in bijna de helft van de gevallen ook consequenties voor de familieverhoudingen.**
 - Tweederde van de mensen vindt dat hun familie en vrienden voldoende begrip heeft opgebracht voor hun rouwperiode, 27 procent ervoer dit begrip in eerste instantie wel maar niet lang genoeg. Slechts een klein deel (7 procent) heeft te weinig begrip ervaren. Bij het overlijden van een grootouder of ander familielid is het begrip van de omgeving vaker voldoende lang aanwezig (81 procent) dan bij het overlijden van een partner of kind (48 procent) en ook van een vriend of collega (55 procent).
 - Bij 43 procent van de mensen zijn de familieverhoudingen na het overlijden van een dierbare veranderd. Bij de meeste type overleden dierbaren zijn de verhoudingen iets vaker verbeterd dan verslechterd. Alleen bij overleden

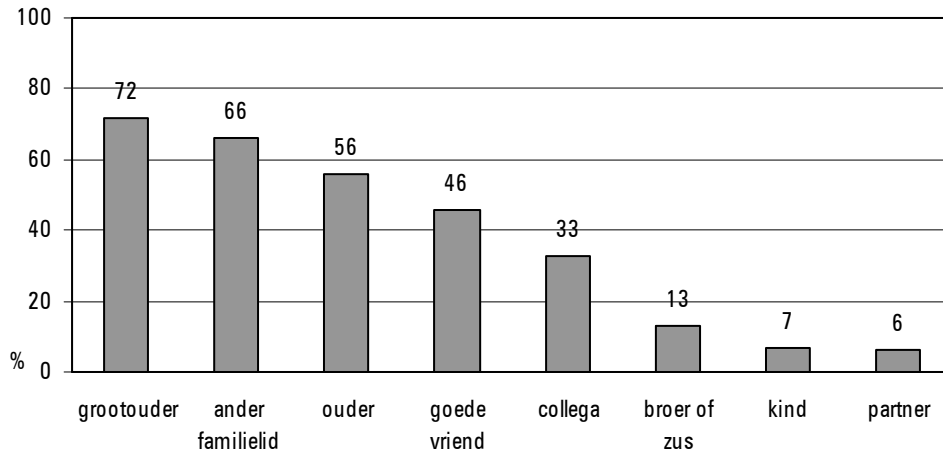
grootouders is het net andersom: bij 26 procent zijn de verhoudingen verslechterd en bij 13 procent verbeterd (en bij 61 procent hetzelfde gebleven).

- 23 procent heeft na diens overlijden meer waardering gekregen voor hun dierbare en slechts 2 procent juist minder. Bij de meeste mensen (75 procent) is de waardering gelijk gebleven.

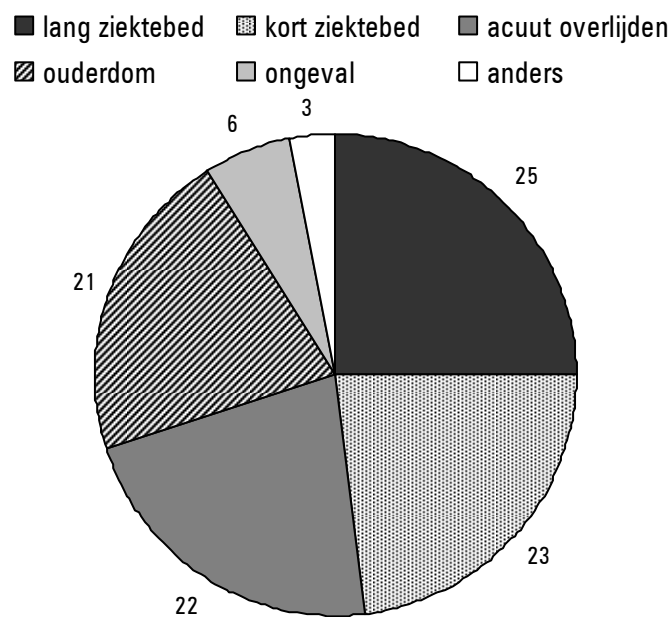
3 Figuren

3.1 Overleden dierbaren en oorzaak van overlijden

figuur 3.1 Welke dierbaren zijn overleden (in %)

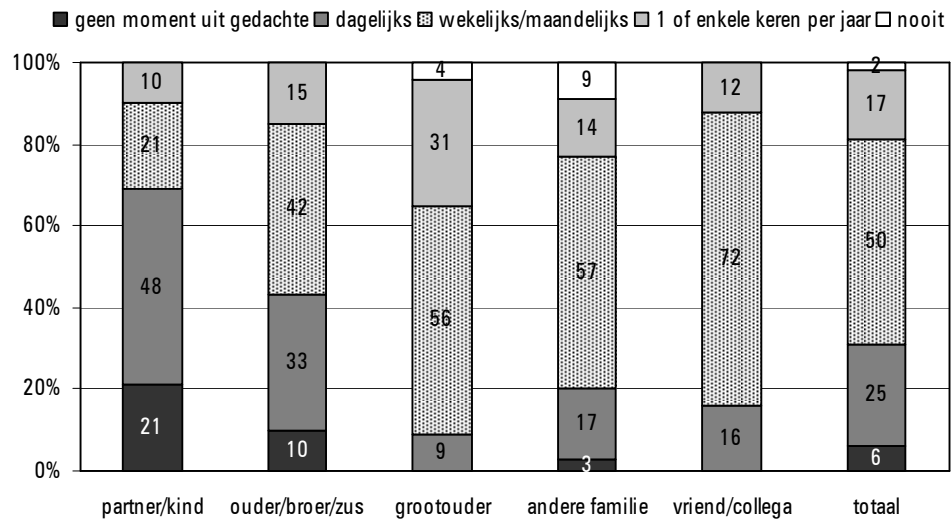
figuur 3.2 Oorzaak van overlijden dierbare* (in %)

* Van de persoon over wie de rest van de vragenlijst is ingevuld.

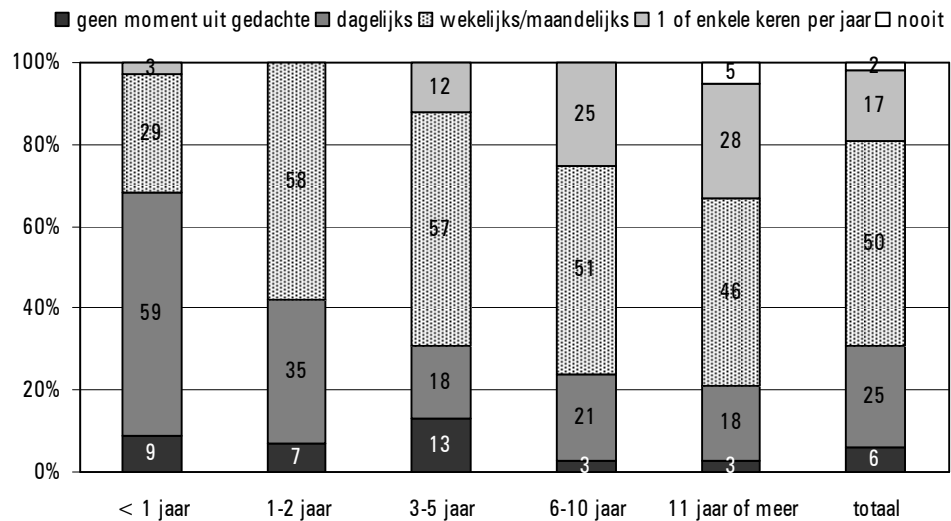
3.2 Duur van de rouw

figuur 3.3 Denken aan overleden dierbare* (in %)

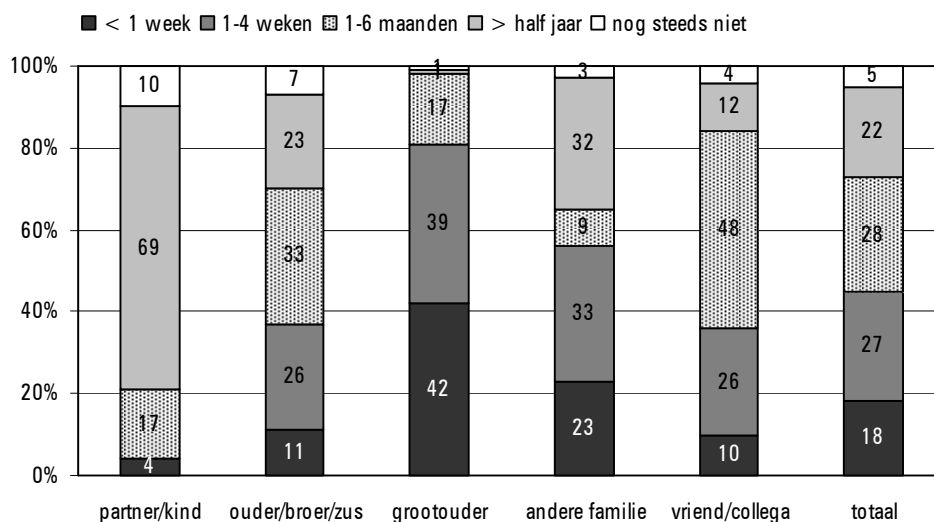
* Verschillen naar 'type' overleden dierbare significant ($p < .05$).

figuur 3.4 Denken aan overleden dierbare, naar aantal jaren geleden dat de dierbare is overleden* (in %)

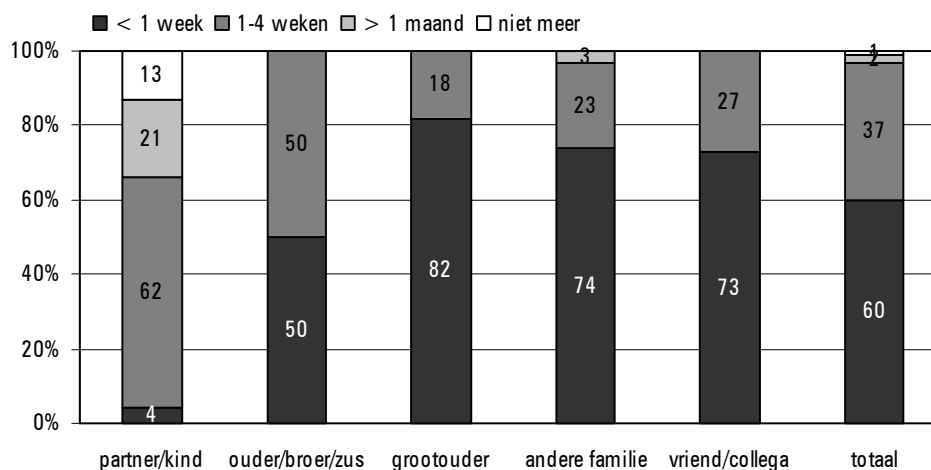
* Verschillen naar aantal jaren geleden dat dierbare is overleden significant ($p < .05$).

figuur 3.5 Periode voordat men weer plezier kon beleven* (in %)

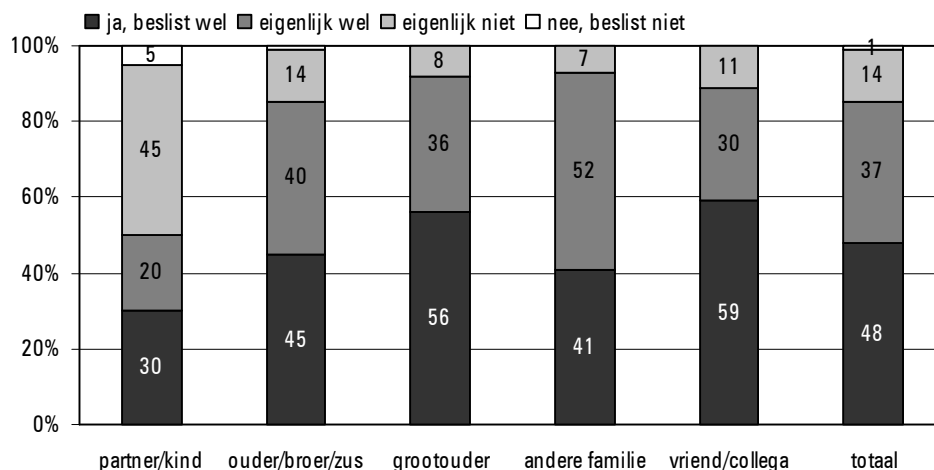
* Verschillen naar 'type' overleden dierbare significant (p<.05).

figuur 3.6 Periode voordat werk/opleiding weer werd opgepakt* (in %)

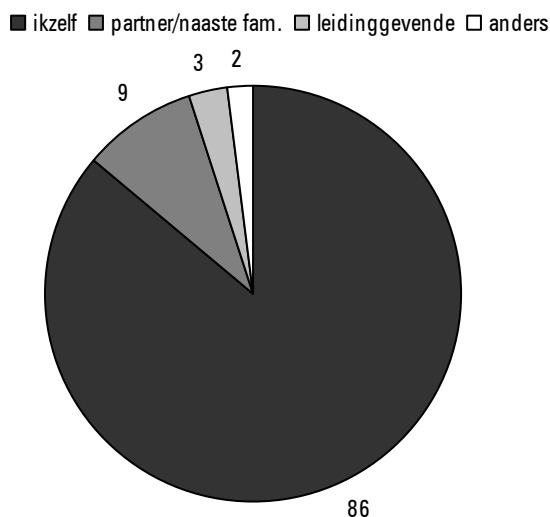
* 16 procent van de personen heeft geen werk of opleiding en worden buiten beschouwing gelaten. Verschillen naar 'type' overleden dierbare significant (p<.05).

figuur 3.7 In staat om weer met werk of opleiding te beginnen* (in %)

* 17 procent van de personen heeft geen werk/opleiding of is na het overlijden van hun dierbare niet meer gaan werken of aan de opleiding begonnen; zij worden buiten beschouwing gelaten. Verschillen naar 'type' overleden dierbare significant ($p < .05$).

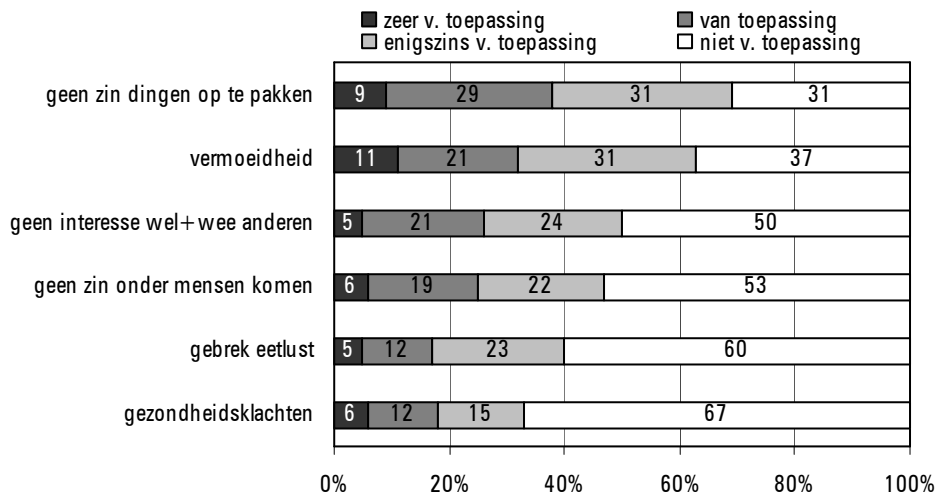
figuur 3.8 Meeste invloed op beslissing weer met werk/opleiding te beginnen* (in %)

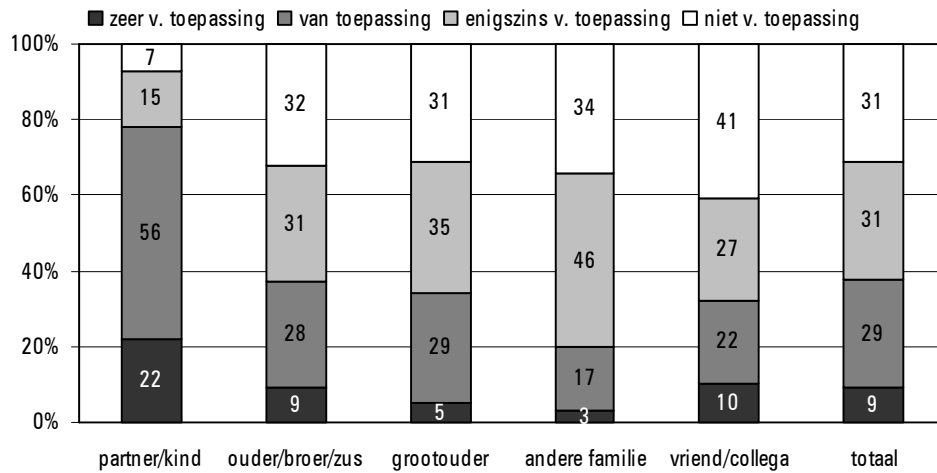
* 17 procent van de personen heeft geen werk/opleiding of is na het overlijden van hun dierbare niet meer gaan werken of aan de opleiding begonnen; zij worden buiten beschouwing gelaten.

3.3 Aard van de rouw

figuur 3.9 Aard van het rouwproces (in %)

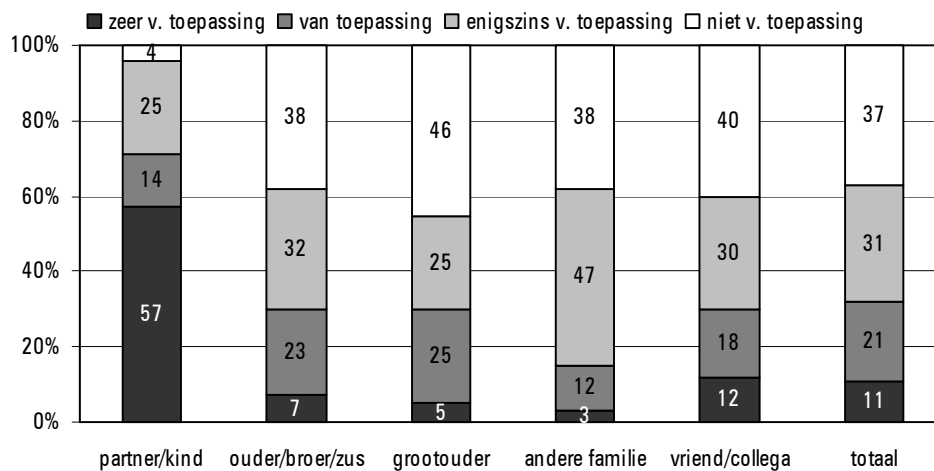

figuur 3.10 Geen zin om dingen op te pakken in rouwproces* (in %)

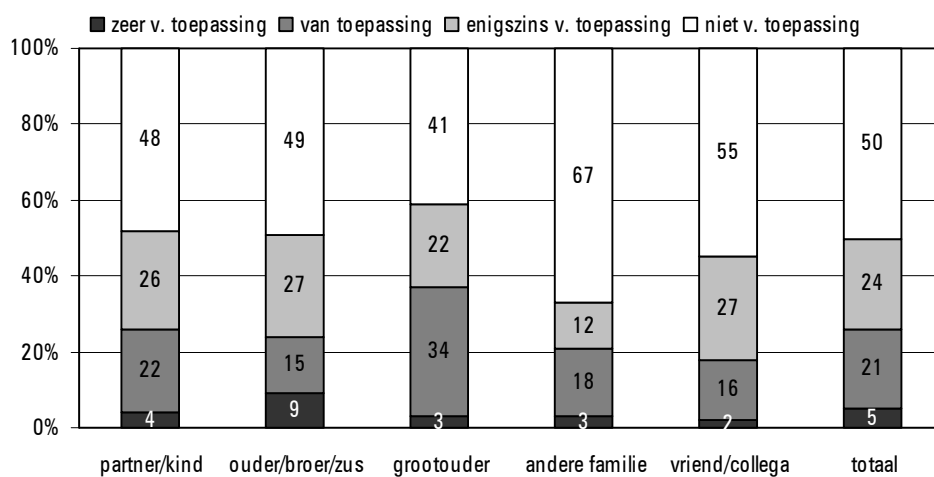
* Verschillen naar 'type' overleden dierbare significant ($p < .05$).

figuur 3.11 Vermoeidheid in rouwproces* (in %)

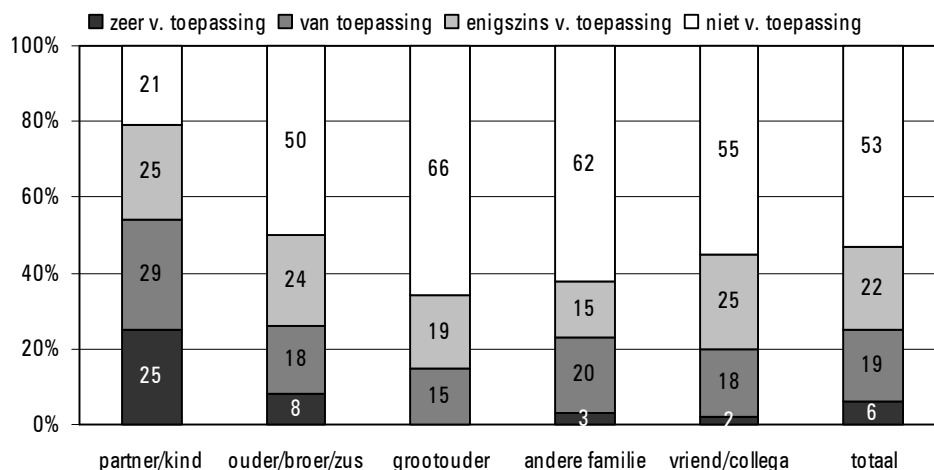
* Verschillen naar 'type' overleden dierbare significant ($p < .05$).

figuur 3.12 Geen interesse in wel en wee anderen in rouwproces* (in %)

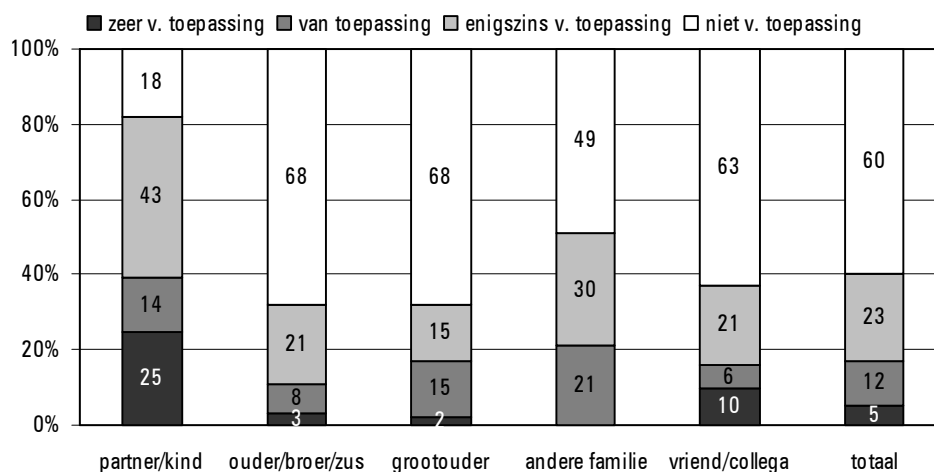
* Verschillen naar 'type' overleden dierbare significant ($p < .05$).

figuur 3.13 Geen zin om onder de mensen te komen in rouwproces* (in %)

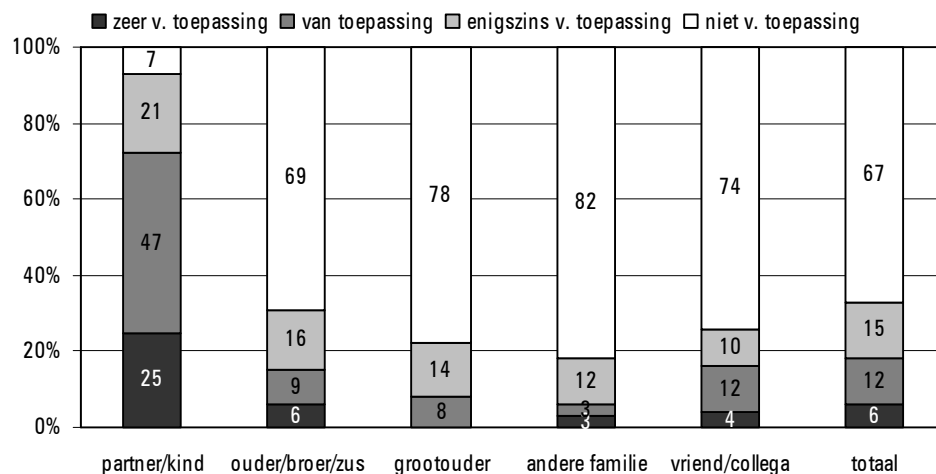
* Verschillen naar 'type' overleden dierbare significant ($p < .05$).

figuur 3.14 Gebrek aan eetlust in rouwproces* (in %)

* Verschillen naar 'type' overleden dierbare significant ($p < .05$).

figuur 3.15 Gezondheidsklachten in rouwproces* (in %)

* Verschillen naar 'type' overleden dierbare significant ($p < .05$).

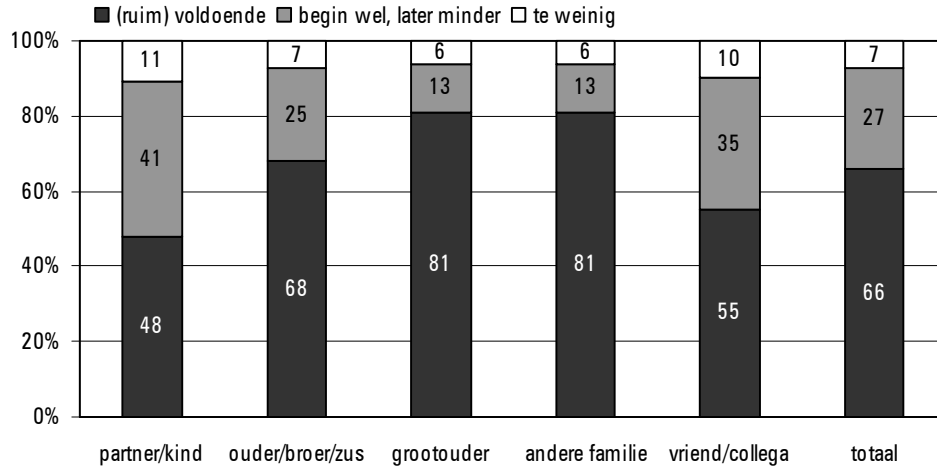
figuur 3.16 Zwaarte periode voor en na het overlijden* (in %)

* Alleen voor de mensen die hun dierbare na een langdurige ziekte hebben verloren (n=73).

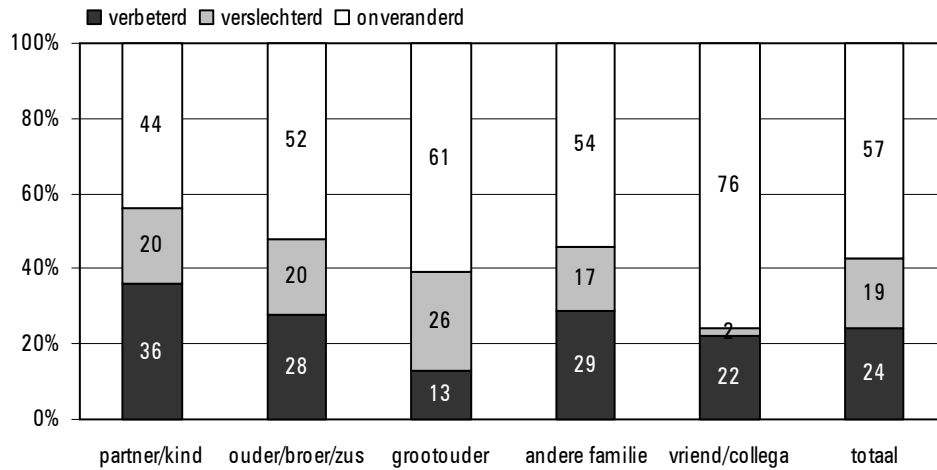
3.4 Begrip omgeving en sociale neveneffecten

figuur 3.17 Ervaren van begrip van familie en vrienden voor rouw en verdriet* (in %)

* Verschillen naar 'type' overleden dierbare significant ($p < .05$).

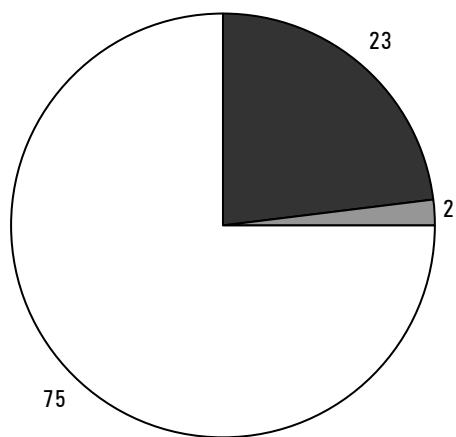
figuur 3.18 Verandering familieverhoudingen door overlijden dierbare* (in %)

• Verschillen naar 'type' overleden dierbare significant ($p < .05$).

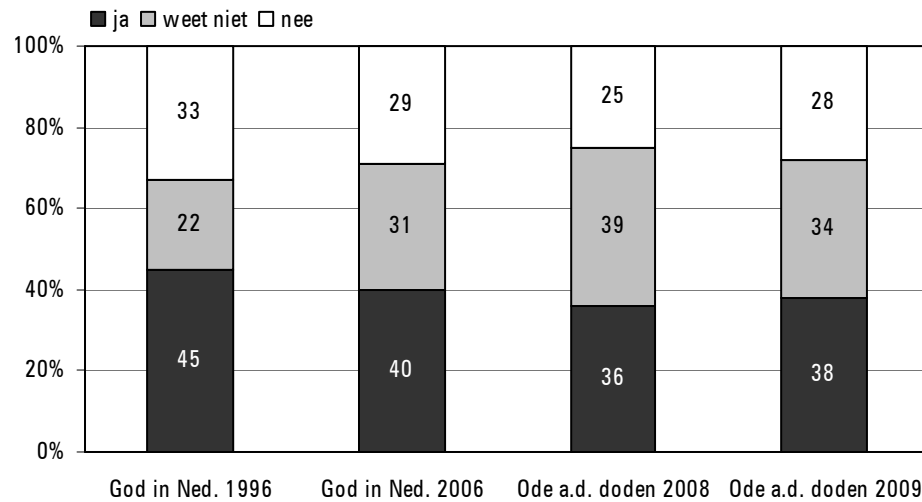
figuur 3.19 Waardering voor dierbare na diens overlijden in vergelijking met ervoor (in %)

■ meer ■ minder □ gelijk

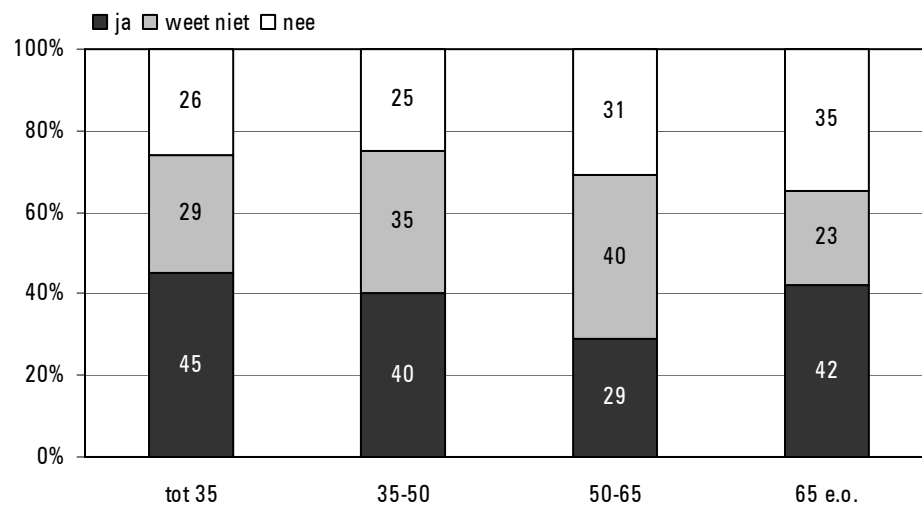
Bijlage: Geloof in leven na de dood

figuur 1 Ontwikkeling geloof in leven na de dood 1996-2009* (in %)

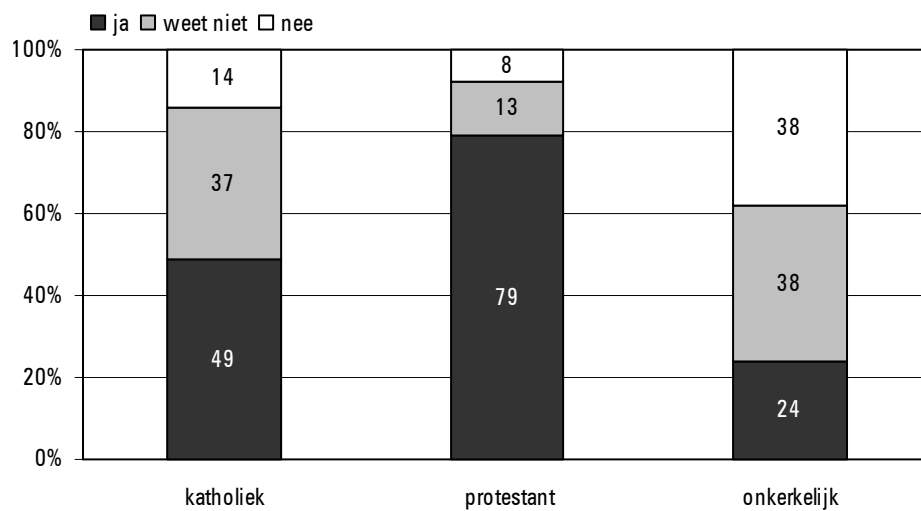
* Tussen 1996 en 2008 is het aantal mensen dat niet zeker weet of er leven is na de dood, snel gestegen (van 22 naar 39 procent). Deze trend heeft zich in 2009 *niet* voortgezet; vervolgmetingen moeten uitwijzen of hier sprake is van een trendbreuk of van een eenmalig afwijkende meting.

figuur 2 Geloof in leven na de dood naar leeftijd* (in %)

* Verschillen naar leeftijd *niet* significant ($p < .05$).

figuur 3 Geloof in leven na de dood naar kerkelijke achtergrond (in %)

* Verschillen naar kerkelijke achtergrond significant ($p < .05$).